

РЕЦЕНЗИЈА РУКОПИСА *ПРИЈАТЕЉСТВО НА МРЕЖИ ИЛИ О
ИНТЕРНЕТУ И НАСТАВИ КЊИЖЕВНОСТИ* АУТОРКЕ СНЕЖАНЕ

БОЖИЋ

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Нишу именована сам за рецензента рукописа *ПРИЈАТЕЉСТВО НА МРЕЖИ ИЛИ О ИНТЕРНЕТУ И НАСТАВИ КЊИЖЕВНОСТИ* ауторке др Снежане Божић, доцента на Департману за српску и компаративну књижевност Филозофског факултета Универзитета у Нишу.

Рукопис се састоји од 226 страна куцаног текста, величине слова 12 pt, са проредом 1.15, подељеног у седам поглавља, и критичког апарата који садржи регистар појмова, регистар имена и попис коришћене литературе. И на тематском и на методолошком нивоу рукопис указује на то да је једна од основних интенција ауторке била да на теоријском плану утврди, анализира и опише актуелно стање у образовној пракси, те да протумачи позицију и пројектује перспективе и могућности наставе књижевности у процесима информатизације образовања. Такво полазиште укључило је различите истраживачке аспекте: информатички, социолошки, дидактичко-педагошки, књижевнотеоријски, методички, потврђујући на тај начин интердисциплинарну природу саме методике наставе књижевности. Са друге стране, истраживачки задатак показао је сву своју комплексност и чињеницом да су у његовом фокусу биле сложене релације које се могу успоставити између наставника, ученика, наставних садржаја и наставних средстава.

Непосредан повод приликом избора истраживачке теме (која је у претходном модификованом облику чинила окосницу ауторкине докторске дисертације, одбрањене маја 2015. године на Филозофском факултету у Нишу), у вези је са актуелним континуираним и убрзаним развојем савремених информационо-комуникационих технологија (ИКТ) који доноси корените промене у едукативним процесима на свим образовним нивоима. Ауторка стога на самом почетку скреће пажњу на савремену тенденцију информатизације образовања, која се најједноставније може дефинисати као процес интеграције савремених информационо-комуникационих технологија у образовни

систем, а тиме и у наставу појединачних школских предмета. Да би одговорила на питање на који начин нови циљеви образовања и васпитања редефинишу улоге наставника и ученика у савременој настави књижевности, С. Божић је као предрадњу свих у књизи изнетих теоријских промишљања спровела емпиријско испитивање актуелног стања у вези са употребом ИКТ у настави књижевности (и језика) гледано из угла наставника. Испитаници су били наставници српског језика и књижевности из четрдесет основних и средњих школа у Нишу. Применом технике анкетирања, испитивани су, током 2011. и 2012. године, њихови ставови, компетенције, схватања и искуства у вези са употребом савремене технологије и начинима на који је ученици прихватају и примењују. Истраживање је показало да наставници књижевности и српског језика у свом раду користе интернет и мултимедију, али не у довољној мери, као и да су свесни чињенице да је савремена технологија променила однос ученика према очекивањима која се односе на стицање знања, да снажно утиче на њихова интересовања, начин на који уче и на који организују и проводе своје (слободно) време. Једну од хипотеза која је од почетка истраживања константно била присутна, чини тврдња да средства о којима је реч нису „само“ средства, већ да приликом употребе она утичу на промену односа, мишљења и перцепције свих учесника у настави.

У поглављу „Истраживачки контекст“ наведени су кључни појмови истраживачке проблематике, чиме су на синтетички начин мапирана тежишта проучавања и истовремено су будућим читаоцима понуђене својеврсне кључне речи које омогућавају лакше кретање кроз наредна теоријски и емпиријски конципирана поглавља. Издвојени су и језгровито објашњени појмови: наставна средства, интернет, мултимедија, образовна технологија, електронско учење, виртуелна колаборација. Важан сегмент уводних информативних разматрања тиче се и прегледа законских, програмских и институционалних оквира, односно, стратешких докумената којима се, у већој или мањој мери, уређује област наставне примене савремене технологије у Републици Србији, при чему је указано на растућу тенденцију да се питања присуства ИКТ у образовању системски (и систематично) решавају. У трећем делу наведеног поглавља указано је на досадашња истраживања; информативни преглед постојећих публикација потврдио је

ауторкин закључак да највећи број радова припада области информатике и педагогије, нарочито образовне технологије, и односи се на образовни систем у целини, наставу у млађим разредима, учитеље, преношење искустава описаних у литератури технолошки развијених земаља и сл. Констатовано је да о настави књижевности подржаној савременом технологијом готово уопште није било речи, ако се изузму спорадичне и углавном начелне теоријске експликације, без истраживачки документованих увида у реалној наставној пракси, али са јасним позитивним ставом према могућностима технологије да у неким сегментима унапреди наставни процес.

Оправдано претпостављајући да је упућеност у новије психолошко-педагошке тенденције важан предуслов доброг методичког поступања наставника, ауторка у трећем поглављу представља основне теорије учења, дидактичке моделе и методичке системе као теоријску подршку за примену интернета и мултимедије у настави књижевности. Посебна пажња посвећена је теорији мултимедијалног учења и хипермедији, као и концепту конективизма, који у доброј мери кореспондирају са савременим наставним и методичким моделима као што су пројектна, интегративна, интерактивна, проблемска и програмирана настава. Указујући на предност комбинованих наставних модела и система у настави књижевности, С. Божих оптимистички закључује да могућности које технологија пружа, у комбинацији са ваљаним методичким поставкама, обећавају остварење вишедеценијских психолошко-дидактичко-методичких снова о ефикасној настави осмишљеној и реализованој по мери и ученика и наставника.

Спону између информатике и теорије књижевности ауторка успоставља у четвртом и, заправо, средишњем поглављу рукописа, које је у целини посвећено теоријским и практичним аспектима *хипертекста*, вишеструко сагледаног као идеја, концепт, модел, медиј, уметничко дело, наставни садржај и наставно средство. Прихватајући дефиницију која је стекла најшири теоријски консензус, да је хипертекст нелинеаран или несеквенцијалан текст, доступан путем рачунара, организован и повезан, представљен као мрежа списа и података који подразумева исто такво читање – нелинеарно, дисконтинуирано и укрштено, ауторка даје детаљан увид у генезу овог феномена; од његовог термилошког увођења (Theodor Nelson), до развијеног теоријског промишљања

у делима бројних аутора (G. Eror, R. Barthes, Nadrljanski i Nadrljanski, V. Bush, V. Gordić Petković, G. Landow, P. Abot, A. Татаренко, E. Aarseth, M. Abel Travis, S. Cicconi, N. Kaplan, M. Joyce, S. Moulthrop, J. Murray, R. Gruisin, J. Slatin). Скрећући пажњу на иманентни хипертекстуални потенцијал књижевности, ауторка се осврће и на историју нелинеарне писмености која започиње у предтехнолошком раздобљу са протохипертекстовима и ергодичком књижевношћу као „нелинеарном структуром која припада традицији штампе“. Након представљања најпознатијих хипертекстуалних дела и указивања на мрежне хипертекстове, који често нуде опцију колаборативног ауторства, С. Божић наглашава да је насупрот отворености наратива (текста), неограниченог у бескрајном пространству људске свести, хипертекст ограничен својом предметношћу, просторно–временским фиксирањем и својом природом технолошког производа. То, међутим, не умањује његов методички потенцијал, нарочито у погледу мењања улоге ученика и наставника, готово на исти начин на који је променио улоге читаоца и писца. Према речима ауторке „веб и други облици хипертекста повезују материјале различитих нивоа тежине и стручности, што, с једне стране, омогућава већи степен индивидуализације у настави, док, с друге, ослобађа ауторе (наставнике и друге стручњаке) обавезе да своје радове свODE на један ниво експертизе и тежине (што је уобичајено у стандардним школским уџбеницима)“. Ова констатација додатно добија на значају када се у обзир узме и већ опште прихваћена теза о „дигиталним урођеницима“ (Prensky 2001), којима, свакако, припада и савремена ученичка популација.

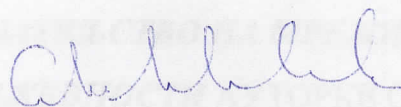
Домете теоријске елаборације хипертекста С. Божић показује у петом поглављу које је посвећено начинима његовог коришћења у настави те могућностима које се налазе пред наставником књижевности и српског језика захваљујући свеопштој и свеприсутној људској урођености у дигитално окружење. Након конкретног упућивања на секундарну литературу ауторка сугерише њен апликативни карактер: „умрежени наставни материјал може се поставити на интернет; могу се креирати онлајн туторијали; анотирани хипертекст може бити допуна штампаног текста који се обрађује на часу или се може употребити уместо њега; ученицима је могуће дати задатак (пројекат) креирања хипертекста; хипертекстуални медиј може се испитивати као књижевна и културолошка

тема; проучавање хипертекстуалне фикције може се укључити у контекст проучавања књижевности у традиционалном смислу и др“. У другом делу поглавља детаљно су представљене могућности концепта веб 2.0 сервиса и његових најчешће коришћених врста: за блог и вики, за креирање веб-сајтова, за социјално умрежавање, за комуникацију на Мрежи, за дељење аудио и видео садржаја, за уређивање, објављивање и дељење фотографија и слика, за креирање дигиталних прича, за учење на Мрежи, за дељење и сарадњу, за процењивање знања и оцењивање. Поред информативне, аналитичке и апликативне вредности ових прилога, њихову сврсисходност потврђују и примери добре праксе које је ауторка укључила на основу сопственог искуства у раду са студентима на предметима Методика наставе књижевности и Интернет, хипертекст и хипермедија у настави књижевности (употреба блога и друштвених мрежа).

Методолошке домете понуђених теоријских платформи С. Божић је демонстрирала и на конкретном наставном материјалу; шесто поглавље садржи четири примера – модела методичких апликација на текстовима који су предвиђени наставним планом и програмом за основно и средњошколско образовање: *Шашава песма* Мирослава Антића, *Путовање је проблем егзистенције* Исидоре Секулић, *Поетика приповедања* Хорхеа Луиса Борхеса, Милорад Павић у просторима електронске књижевности.

Бавећи се једним важним аспектом дигиталне револуције С. Божић није пропустила да у закључном делу укаже и на полемичке тонове који прате овај феномен нашег времена. Тиме је дискретно сугерисана и једна од вредности овог рукописа коју уочавамо на његовом метакритичком нивоу: писан како би примарно оснажио методичко-информатичке компетенције наставника српског језика и књижевности, рукопис С. Божић састоји се из добро избалансираних аналитичко-синтетичких, информативних и научних, теоријских и апликативних делова. Отуд он није само хвале вредан приручник у образовно-наставној пракси, већ и драгоцен публикација, како за научно-стручну јавност, тако и за све оне читаоце који желе да усаврше своју дигиталну писменост. Стога препоручујемо да се рукопис *ПРИЈАТЕЉСТВО НА МРЕЖИ ИЛИ О ИНТЕРНЕТУ И НАСТАВИ КЊИЖЕВНОСТИ* ауторке Снежане Божић објави без исправки.

У Нишу, 10. 4. 2018.

Проф. др Снежана Милосављевић Милић
Филозофски факултет Универзитета у Нишу